

ZAŠTO JE EVROPSKA SOCIJALNA DEMOKRATIJA U KRIZI

PANEVROPSKA DEBATA O BUDUĆNOSTI ESD, 2009-2011

Miroslav Ružica

REZIME

Već više od dve godine traje velika pan-evropska debata o *Budućnosti evropske socijal-demokratije* (2009-2011) kao pokušaj odgovora na izazove globalne krize, ali i na duboku i dugotrajnu krizu same socijal-demokratije. Dok su tokom 2000. godine socijal-demokrati bila na vlasti u većini evropskih zemalja (11 od 15 članica EU), danas vladaju u samo nekoliko perifernih zemalja Evrope (4 od 27 članica EU u 2011). Iako u nekoliko velikih zemalja još uvek privlače 20-30% birača, odnosno poseduju koalicioni kapacitet i za osvajanje vlasti, ipak je marginalizacija ključni trend. U traganju za vlastitim identitetom, novom paradigmatom, pan-evropska debata problematizuje ključne teme i izazove naše civilizacije, kao što su globalizacija, logika kapitalizma i njegove moguće reforme, smisao i značaj Evropske Unije. Ova debata ponovo vraća u javni diskurs i niz ključnih koncepata na kojima se gradi zamisao o 'dobrom društvu', kao što su društvene vrednosti, kultura, značaj srednje klase i ekološka i socijalna održivost.

KLJUCNE REČI: socijal demokratija, globalizacija, levica, država, jednakost, srednja klasa.

Već više od dve godine traje velika panevropska debata o *Budućnosti evropske socijaldemokratije* (2009-2011) kao pokušaj odgovora na izazove globalne krize, ali i na duboku i dugotrajnu krizu same socijaldemokratije. Dok su tokom 2000. godine na vlasti u većini evropskih zemalja bili socijaldemokrati (11 od 15 članica EU), danas vladaju u samo nekoliko perifernih zemalja Evrope (4 od 27 članica EU u 2011). Iako u nekoliko velikih zemalja još uvek privlače 20-30% birača, odnosno poseduju koalicioni kapacitet i za osvajanje vlasti, ipak je marginalizacija ključni trend. Radi se ne samo o izbornim porazima, već i o gubljenju članstva i veza sa

sindikata, civilnim društvom i specifičnim grupama, kao i ideološkom vakumu i odsustvu alternativnog programa u trenutku kada se urušava neoliberalizam i traga za novom formulom.

U traganju za vlastitim identitetom i atraktivnim programom, panevropska debata problematizuje ključne teme i izazove naše civilizacije, kao što su globalizacija, logika kapitalizma i njegove moguće reforme, smisao i značaj Evropske unije i uloga države u odnosu na tržište. Ova debata ponovo vraća u javni diskurs i niz ključnih koncepata na kojima se gradi zamisao o „dobrom društvu“, kao što su društvene vrednosti, kultura, značaj srednje klase, ekološka i socijalna održivost.

Ovaj tekst je deo veće studije koja analizira glavni tok panevropske debate o budućnosti ESD. Kako je kriza same ESD ključna tema i jedan od glavnih povoda ovoj debati, to je i centralna tema ovog priloga. Prethodno će uslediti kratka identifikacija ključnih aktera, kao i definisanja prostora i vremenskog okvira ove debate. Nakon toga ćemo se fokusirati na sažete prikaze nekih ključnih tema i problema.

AKTERI, PROSTORNI I VREMENSKI OKVIR

Fokus naše analize je socijalna demokratija i debata o njenoj budućnosti. To je politički blok koji u reformama i upravljanju kapitalizmom vidi svoju misiju i koji je dominirao evropskom scenom nakon Drugog svetskog rata, u periodu nazvanom zlatno doba države blagostanja (1945-1970). U zavisnosti od kulturno-političkog nasleđa nazivaju se i socijalisti, a često i progresivci. U evropskom prostoru, socijaldemokrati su udruženi u Partiju evropskih socijalista (PES), kao krovnu organizaciju.

Time iz analize isključujemo politički blok koji se nakon 1989 organizuje kao „Evropska levica“, ali i druge radikalnije grupe levice. Jezgro današnje Evropske levice, takođe krovna organizacija, čine (reformisane) komunističke i evrokomunističke partije, kao i više nekad vladajućih partija iz bivšeg socijalističkog bloka. Ove partije su decenijama posmatrale kapitalizam isključivo u ključu imanentne propasti i moguće zamene. Tako su i agendu države blagostanja videle kao ostvarivu samo s one strane kapitalizma, a uglavnom kao prepreku na tom putu. I zato je ovaj tip levice uvek svesno bio pasivan u svakom projektu stabilizacije i prosperiteta kapitalizma, stalno umanjujući njegova ostvarenja, sposobnost adaptacije, ulogu tržišta i dramatični porast životnog standarda (*Berman, 2009*).

U kontekstu naše studije, važno je razlikovati ova dva bloka, kao i naglasiti da je evropska socijalna demokratija konstitutivni element evropske porodice političkih partija danas. Evropska levica je zbog svoje istorije politički marginalna i u traganju za svojim novom identitetom. I

zato se evropska debata na levici vodi u dva paralelna okvira. U realnosti, međutim, individualni autori, političke grupacije i aktivisti obe strane vidljivo se mešaju, uključuju i doprinose dubini i kvalitetu debate.

Naša analiza se usmerava na ključne teme u debati koje se tiču Evrope, odnosno Evropske unije, dakle evropskog prostora i perspektive, a ne posebnih evropskih država i njihovih socijaldemokratskih partija. Što se tiče vremenskog okvira, naš izbor je da studija pokrije samo period od izbijanja globalne krize u 2008. Naravno da je bilo ozbiljnih rasprava o budućnosti (i krizi) socijaldemokratije i ranije, ali globalna kriza mnogo oštrije postavlja pitanja o prirodi kapitalizma i njegovim protivurečnostima i tako unosi novu dinamiku u analizi.

Ono što razlikuje ovu debatu od ranijih je masovna upotreba moderne informacione tehnologije. Važni časopisi pokreću onlajn izdanja kao glavnu medijsku formu, a većina aktera pretvara svoje veb sajtove u prave razvojne projekte, u kojima se ne samo nude i čuvaju autorski prilozi i dokumenti, već i započinju nove inicijative, potprojekti, tematski blogovi, kao i prenose dokumenti i tekstovi iz različitih izvora. Nedavno uključivanje tzv. društvenih mreža, kao što su Fejsbuk, Tviter, Jutjub i Vimeo, proširuje broj potencijalnih učesnika do neslućenih visina. Mnogobrojni *think tanks*, časopisi i fondacije okupljaju važne intelektualce i aktiviste u traganju za novom agendom. To su, pre svih, *Social Europe Journal* (www.social-europe.eu) i *Policy Network* iz Londona (www.policy-network.net), kao i *Foundation For European Progressive Studies* (www.feps-europe.eu), a posebno *Friedrich Ebert Stiftung*, odnosno njene kancelarije u Londonu (www.feslondon.org.uk) i Njujorku (www.fes-globalization.org).

ZAŠTO JE EVROPSKA SOCIJALNA DEMOKRATIJA U KRIZI

Za ovu temu svih tema, inicijalni ton za debatu dao je Ralf Darendorf (*Dahrendorf*) još u 1990-tim svojom tezom o „kraju socijaldemokratske ere“ u Evropi jer su njeni ključni zadaci ostvareni, tako da je postala žrtva vlastitog uspeha, a njen je portfolio ključna matrica svih političkih partija. Tradicionalnu teritoriju socijaldemokratije sada nastanjuju i drugi (*Maass i drugi, 2010*). Slična je i teza Normana Birnbauma da se evropski socijalizam rutinizovao upravo vlastitim uspehom (*Birnbaum, 2009*). Tako je, po rečima Tonija Judta, socijaldemokratija postala proza savremene evropske politike i niko ne dovodi u pitanje njene ključne postulate u vezi sa programima države blagostanja. Konsekventno tome, socijaldemokratija nema ništa posebno da ponudi (*Judt, 2010*).

Tako dolazimo i do druge ključne teze o krizi identiteta socijaldemokratije koju prati ideološki vakum (*Amsterdam Process, 2009*). Drugim rečima, socijalna demokratija je bez alternativnog pogleda na kapitalizam,

ekonomiju, kao i bez vlastite ekonomske teorije - ukratko bez vlastite paradigme. Zbog toga i nema odgovora na izazove globalne krize 2008-2011, ali i na mnoge druge evropske, lokalne i globalne probleme.

Treća teza za krizu socijalne demokratije je njeno dugo izbegavanje da se odredi prema ključnim izazovima nove ekonomije, globalizacije, promenama društvene strukture, kao i vlastitog delovanja. Svet se zaista promenio, a socijalna demokratija je propustila da to temeljno analizira i gradi alternativne programe i savezništva. Došlo je, pre svega, do drastičnog opadanja tradicionalne radničke klase koja u većini zapadno-evropskih zemalja sada čini ispod 20% ukupno zaposlenih. To je dovelo do toga da sindikati rapidno gube članstvo, a i do njihove fragmentacije, kao i pomeranja članstva ka javnom sektoru. Preobražaj socijalne strukture menja konfiguraciju socijalnih grupa i uvodi srednju klasu, kao i novi diskurs o identitetu, tj. spečificnim kulturnim, etničkim, religioznim i drugim preferencijama, kao temeljne teme.

Rastakanje tradicionalnog pristupa, ali i nesposobnost za novu paradigmu, dovodi postepeno do adaptiranja i prihvatanja neoliberalizma kao opšteg okvira orijentacije („treći put“, *neue mitte*), a time i do saodgovornosti za njegove posledice. To se, pre svega, tiče globalizacije i njenih posledica, privatizacije i rastakanja programa socijalne politike, nesigurnosti i dislokacije zaposlenja, opadanja kvaliteta poslova i stagnantnih ili opadajućih prihoda za nižu srednju klasu i radništvo. Jednostavno, njeni apeli, ponude i programski dokumenti nedovoljno su specifični, nisu ubedljivi i ne nude alternative.

Njeni programi i plaforme vide se kao projekti kosmopolitske elite - visoko obrazovane, mobilne, stabilno i lukrativno zaposlene, a ne kao masovne partije i ne kao socijalni pokret. Za mnoge, socijaldemokratija je previše inovativna, ali u specifičnom kontekstu *multikulturalnosti*: političko-kulturne orijentacije, ljudska i manjinska prava, postmaterijalne vrednosti i internacionalizam. Polako se pretvara u ono što se formuliše kao *catch-all thesis*, tj. socijaldemokratija traži podršku u svim društvenim grupama, a njen program postaje apstraktan, sveobećavajući i neodređen. Istovremeno, socijaldemokratija nema odgovore na promene svoje tradicionalne baze (radnička klasa i sindikati), ali ni na položaj i integraciju migranata. Vidljiva je i oštra polarizacija u kontekstu *three I-complex*, tj. imigracije, integracije i islama koji nameće socijalne i kulturne tenzije i sukobe kao dominantne (*Policy Network, 2011*). Položaj i problemi nove niže srednje klase i agregacija i artikulisanje njenih interesa tako biva marginalizovano. Kao što jedan učesnik naglašava, evropska levica ima politike i programe za žene, decu, ljude različite seksualne orijentacije, umetnike, ali ne i za radničku klasu. Ali šta je radnička klasa danas? Veliki deo nje pretvorio se u *precariat* (igra reči sa „proletarijat“), odnosno u

armiju zaposlenih u ekonomiji usluga (niska primanja, nesigurnost zaposlenja, bez socijalnih prava), u kojoj dominiraju migranti.

BEZ KORMILA I KORMILARA

Sve ovo treba posmatrati u širem kontekstu, a tiče se erozije i fragmentacije političkog centra u Evropi, koji tradicionalno zauzimaju socijalna demokratija i hrišćansko-demokratske partije. Svedoci smo, naime, da radikalna desnica širi prostor vlastitog delovanja. Njen populizam postaje prijemčiv za široke slojeve koji žive u kulturnoj neizvesnosti i dezorijentisanosti, kao i strahu od gubitka posla i niskih prihoda. Jačaju i politički akteri sa specifičnom agendom – kao što su „Zeleni“, koji postaju respektabilna snaga sa kojom se moraju praviti savezništva. Stabilne su i uticajne i liberalne partije koje predstavljaju kosmopolitsku elitu velikih evropskih metropola. Sve to sužava prostor za delovanje, ali i ukazuje da nema dominantne orijentacije i dominantnih aktera koji svojom paradigmom i kapacitetom utvrđuju smer i instrumente akcije. Rene Kuperus to metaforički konstatuje: nema nikog za kormilom, nema ni kormila (*Cuperus, 2010*). Ili, kako u drugom kontekstu postulira Amin Maluf: u novi vek smo ušli bez kompasa (*Maluf, 2009*).

I tako dolazimo do onog što Alan Torejn formuliše kao „odsustvo civilizacijskog projekta“, odnosno projekta budućnosti koji bi bio alternativa postojećim ekonomskim i političkim aranžmanima. Kako je u tradiciji Evrope levica bila ta koja je nudila alternativne projekte budućnosti, ozbiljna je dilema šta je levica danas i kakve projekte nudi. To je, međutim, složena tema i nije predmet ove analize. Kako je ipak važna da bi se razumeo intelektualni i socijalni kontekst u kome se vodi debata o budućnosti evropske socijaldemokratije, iznećemo samo nekoliko bitnih napomena.

EVROPSKA LEVICA ILI LEVICE: DA LI JE SD LEVICA?

Nakon 1989. evropska levica se nalazi u temeljnoj krizi koja se ne tiče samo njenog legitimiteta, već i postojanja alternativne vizije, kao i strategija i platformi da se ova ostvari. Konceptualno govoreći, situacija evropske levice mogla bi se sažeti na četiri ključna procesa: fragmentacija, opadanje, pluralizacija i mutacija (*Hildebrandt, 2011; Rousset, 2005; March and Mudde, 2005*).

Fragmentacija

„Porodica“ evropske levice danas uključuje raznovrsne političke partije, nepartijske organizacije, kao i supkulturne grupe. Tu su komunističke, reformisane komunističke, socijalističke, „zeleno-leve“ partije, kao i različiti (radikalni) savezi i pokreti, uz neke „parija grupe“ (trockisti, maoisti, anarhisti). Neke su radikalne - dakle teže sistemskoj promeni (antikapitalizam,

novi ili alternativni model društva), druge ekstremne – teže istom cilju, ali metodi su različiti, treće se zalažu za reforme unutar kapitalizma.

Opadanje

Opadanje se tiče gubljenja članstva, ali i uticaja. Tradicionalna radnička klasa i alternativni socijalni milje (uglavnom omladina i studenti) su oslonac i baza (posebno radikalne) levice, ali analize pokazuju da ove partije teško mogu istovremeno računati na podršku obe ove socijalne grupe, pa se izbor sužava na jednu od njih. Značajan broj levičarskih partija učestvuje samo na regionalnim i lokalnim izborima, pa i to utiče na njihovo opadanje.

Pluralizacija

Tiče se preformulisanja nekih temeljnih pristupa i stvaranja nove agende. Tako se koncept revolucije sada više tiče dugoročnog stvaranja idejne i političke hegemonije, nego brze i temeljne promene. Glavni akter više nije u ključu „avangarde“ koja tumači, unosi i kontroliše promene, već „prvi među jednakim“ koji u savezu sa drugima, putem javnog diskursa i kroz institucije menja društvo. Unutrašnja partijska demokratija nije više u kontekstu zabrane frakcija, već pluralizma.

Mutacija

Tiče se ponajviše kapaciteta koji vodi adaptiranju i promeni identiteta. To se kod „Evropske levice“ ponajbolje vidi u pomeranju težišta od antikapitalizma ka kritici neoliberalizma. Očito je traganje za novim identitetom. Menja se i politički jezik: nismo avangarda radničke klase, već glas naroda; partija smo malih i/ili običnih ljudi; baza konflikta je „moralni narod“ protiv korumpirane elite („antinacionalna“, „neoliberalna“).

Ovako opisani trend marginalizacije vodi, posebno nakon izbijanja globalne ekonomske krize, ka delovanju levice, koje bi se moglo opisati kao „defanziva“. To se svodi na *reagovanje*, dakle ne na aktivizam u kontekstu programskog delovanja, već u formuli protiv čega smo, tj. na protest i protestno samoorganizovanje u suočavanju sa socijalnim implikacijama globalne krize. To se, pre svega, odnosi na suprotstavljanje nejednakostima, mere štednje, gubljenje i nesigurnost posla, kao i očuvanju programa države blagostanja.

HIPOTEZA O ULOZI I PROSPEKTIMA ESD

Rečju, erozija i fragmentacija političkog centra u Evropi, uz jasnu marginalizaciju levice, deo je šireg konteksta za tumačenje i situiranje krize evropske socijaldemokratije. Dugotrajno odsustvo alternativnih vizija i projekata je opšta dijagnoza našeg vremena. Takva situacija nameće da

sugeriramo generalnu hipotezu o položaju, ulozi i prospektima evropske socijaldemokratije danas. Ukratko, sve dok se (negde u svetu) ne porodi alternativna vizija postojećim ekonomskim i političkim aranžmanima - dakle vizija koja se utemeljuje u nečemu što je realni socijalni trend, a usmeravaju je akteri sa paradgmom i realnim kapacitetima, ka nečemu što je drugačiji kapitalizam, novi tip kapitalizma ili postkapitalizam - teško da možemo da sistematski kritikujemo i dovodimo u pitanje socijaldemokratiju. Drugim rečima, kapitalizam ostaje taj najširi okvir unutar koga različite političke grupacije teže promenama. ESD se pokazala kao uspešan menadžer koji kapitalizam brani od njega samog, unoseći promene i boljitke u njegovu osnovnu matricu. Uz to, ESD je stalno unutar sebe porađala ideje i inicijative koje su često naslućivale svet izvan kapitalističkog horizonta. Ako ništa drugo, ona je *predvorje i katalizator* koji kreira prostor i ideje, kao i nudi logistiku za razne levičarske opcije. To je predvorje u smislu drevnog *čuvara vatre* - iz čije baštine i riznice, ali i uloge moćnog posrednika, može nastati nova javna agenda, artikulacija novih paradigmi i nova savezništva u dugotrajnom procesu stvaranja alternativnog političkog bloka za novu hegemoniju.

Ipak, situacija kakva jeste daje nekima povoda da govore da je socijaldemokratija u terminalnoj krizi, odnosno da joj je budućnost da bude potpuno marginalizovana ili se rastoči u male intelektualne kružoke. Ima i onih koji, međutim, smatraju da ne bi ni trebalo govoriti o sistemskoj krizi socijaldemokratije, već o prostom političkom ciklusu u kome neke druge političke opcije privremeno dominiraju (*Wessels, 2010*).

Većina pak vidi prostor za manevre, tj. za obnovu i buduću hegemoniju. I tako dolazimo do novog paradoksa: prema ispitivanjima javnog mnjenja, većinsko stanovništvo i dalje veruje u tradicionalne ideale socijaldemokratije, i želi da živu u egalitarnim društvima kao što je Švedska (*Eppler, 2010; Wilkinson and Pickett, 2009*). U tom kontekstu važna je teza Imanuela Volerštajna da socijaldemokratije predstavlja danas više kulturnu preferenciju, ali ne i relevantni socijalni pokret (*Wallerstein, 2010*). Većina učesnika u debati, naime, razloge za optimizam i obnovu nalazi upravo u onom što Volerštajn definiše kao kulturnu preferenciju. Dakle, da se ponudi program koji se zasniva na bazičnoj matrici, ali koji je drugačiji i inovativan i koji se temelji na jasnom razumevanju stvarnosti, novih socijalnih, ekonomskih i kulturnih tema, problema i aktera. I drugo, isto važno, teza je da socijalna demokratija mora ponovo postati socijalni pokret - dakle, da komunicira i korespondira kroz složene forme saradnje i razmene sa civilnim društvom, srednjom klasom, drugim političkim opcijama i drugim kulturama. Javljaju se, naravno, i skeptici kada se nagoveštava nova i alternativna paradigma sa tezom da to i ne mora biti za samu socijaldemokratiju već „za neke druge klince i

opcije“. Upravo ta metaforička ali i realna uloga čuvara vatre, održava ESD kao trajno i aktivno jezgro evropske levice, iako joj to mnogi u porodici žestoko osporavaju.

SKICE I OBRISI ZA NOVU PARADIGMU

Nakon rasprave o vlastitoj krizi, panevropska debata se fokusira na mnoge temeljne teme naše civilizacije, ponovo promišlja neke vlastite ideje, i pokušava da nagovesti obrise nove vizije, platforme i nova savezništva. Zbog ograničenog prostora, samo ćemo skicirati neke od ovih tema.

GLOBALNA KRIZA

Kriza započinje urušavanjem finansijskog sektora, nastavlja recesijom realne ekonomije, ali tokom 2010. i 2011. pomera se ka ozbiljnoj javnoj zaduženosti i budžetskom deficitu u ključnim evropskim zemljama. Većina vlada najavljuje ili već primenjuje drastične mere štednje. One uvek znače smanjivanje javnih programa (zdravstvo, obrazovanje, penzije, socijalni transferi), kao i drastično manje sredstava za investicije, a time i novu zaposlenost.

Započinje i dinamična debata o politikama štednje unutar socijaldemokratije. Suština stavova većine učesnika svodi se na poznatu Kinsovu (*Keynes*) formulu: smanjui deficit u periodu obilja, a u recesiji troši. Ukratko, smatra se da je u vremenima smanjene potražnje i zaposlenosti kontraproduktivno smanjivanje javne potrošnje; takva politika je prociklična (dakle smanjuje agregatnu tražnju i zaposlenost) umesto da je kontraklična (da utiče na povećanje tražnje i zaposlenosti). Smanjivanje javne potrošnje utiče i na smanjivanje poreskih prihoda, kao i na pad BND, tj. ekonomske aktivnosti. Pa kako do konsolidacije? „Nema konsolidacije bez ekonomskog rasta. Nema ekonomskog rasta bez stimulusa za povećanje agregatne tražnje“ (*Heise, 2010*). Robert Rajh (*Reich*) to potvrđuje: profiti rastu u američkoj privredi, ali ponestaje kupaca za robe i usluge. Stoga umesto smanjivanja javne potrošnje, „bolje je stavljati novac u džepove prosečne radne porodice; sve dok oni ne počnu ponovo da troše, neće ni kompanije da počnu da zapošljavaju“ (*Reich, 2011*). Ove ideje ne samo što su još uvek fragmenti bez sistematskog i ubedljivog utemeljenja, nego i ostaju u getu socijaldemokratije. Izgleda da ih većina vlada ignoriše i svoje mere štednje i dalje vidi kao panaceju za budžetske deficite. Očito je da su ova dva paralelna bloka autistični jedan prema drugom, kao što su i vladajuće evropske koalicije prema upozorenjima ekonomista, tako da je moguće da „ulična demokratija“ u vidu masovnih protesta i demonstracija utiče na izbor *prave strategije*.

REFORMA KAPITALIZMA

Mnogi misle da socijaldemokratija i nema svoju ekonomsku paradigmu, kao i da ne razume kako kapitalizam funkcioniše (*Desai, 2009*). Time se otvara i stara dilema o misiji socijaldemokratije i karakteru i granicama reformi kapitalizma, a tiču se ambicija da se kapitalizam potpuno ukroti i transformiše. Neki analitičari upozoravaju da je to ne samo stara, već i opasna iluzija. Granice socijaldemokratije svode se na to da ona samo donekle ograničava kapitalizam, reguliše njegove bazične okvire i/ ili mu se parcijalno suprostavlja. Radikalno kroćenje i preobražavanje bili su uvek mit (*Gilbert, 2009*).

PRIMARNOST POLITIKE

Ideja vodilja socijalne demokratije za reformu kapitalizma je, kao i uvek, primat politike, dakle, legitimnost javne intervencije u ekonomiji, ali i nužnost demokratske procedure, javne rasprave o strateškim temama, aktivne participacije građana i zaposlenih. Razložni kritičari sugerišu da socijaldemokratija mora svoj tradicionalni fokus na redistribuciju da upotpuni i produkcijom, tj. na upravljanje ekonomijom i koegzistenciju sa tržištem. Gabrijela Mišalič sugeriše da se moraju praviti veze između produkcije, reprodukcije i potrošnje jer one vode ka daljem ali ključnom pitanju: šta je smisao prosperiteta ako ga stavimo u širi kontekst značenja za ljudski život. Možda razgovor o *dobrom društvu* treba da započne debatom o *dobrom životu* (*Michalitsch, 2009*). U tom kontekstu zanimljiva je teza Roberta Skidelskog da se zapadna civilizacija pojačano doživljava kao nezadovoljavajuća i okupirana podsticajima reduciranim samo ka akumulaciji bogatstva, ali da to podriva kapacitete građana da u njemu uživaju, čak i da ga koriste. Kapitalizam se pokazao uspešan u prevazilaženju elementarne oskudice, ali šta biva kada imamo obilje (bar na Zapadu). Njegova alternativa dugo je bio socijalizam, ali ispada da je i ovaj bio samo njegov specifičan produžetak. Da bi bio naslednik, socijalizam ili dizajn dobrog društva ne mora ekspropriirati bogate od njihovog vlasništva, već da ponudi motive i podsticaje za delovanja koji nisu usmereni na sticanje bogatstva (*Skidelsky, 2011*). Ukratko, tržište i tržišna ekonomija moraju se ponovo ugraditi u jedan širi društveni kontekst, a to uključuje u moderno društvo, ekonomiju znanja, ograničavanja nejednakosti i u nove forme kontrole biznisa (*Hassel, 2009*).

REVIZIJA KONCEPTA EKONOMSKOG RASTA

Pokrenuta debata kritički problematizuje i ključne ekonomske koncepte u traganju za alternativnom ekonomskom platformom. Tako Ernst Hillebrand smatra da su moderne evropske socijaldemokratske partije stvorile

fetiš od neophodnosti kontinuiranog ekonomskog rasta; porast produktivnosti i tehnološke inovacije vide se jednostavno samo kao instrumenti koji služe tom cilju, a ne kao instrumenti za uvećanje ljudske slobode. Tom potrošačkom obećanju sreće, mora se suprotstaviti alternativna vizija društva (Hillebrand, 2009). Oživljavaju se i postavke Karla Polanija (Polany) iz njegove čuvene studije *Great Transformation: The Political and Economic Origins of our Time* (1944) da ljudi više teže za društvenim priznanjem nego za bogatstvom, kao i da kultura ograničava čisto komercijalnu razmenu i da su koncepti reciprociteta i uzajamnosti u ljudskom ponašanju u stvari dominantni. Drugim rečima, ljudi su u svojoj suštini životinje koje vole da daju i dobijaju (*gift-exchanging animals*) i u suštini traže uzajamno uvažavanje više nego ogoljene materijalne dobitke (Pabst, 2010). Poziva se i na radove Ričarda Lejarda (*Layard*) i na njegovu ključnu tezu da težnja ka materijalnom ne vodi sreći. Individualna sreća je velikim delom nezavisna od akumulacije dobara i novca. Ono što je važno jeste osećanje da dobijamo pravičan deo u procesu raspodele materijalnih i simboličnih dobara. Siguran posao, dobro fizičko i mentalno zdravlje, društveni odnosi koji daju doživljaj pripadanja, viđenje sveta u kome živimo kao pravednog (*meaningful*), kao i netaknuta priroda i političke slobode su glavne odrednice za zadovoljstvo i sreću (Hillebrand, 2009).

Zato je fokus na ekonomskom rastu po svaku cenu, ali bez debate o njegovoj distribuciji koja treba da mu prethodi, bitno uticao na distorziju i umanjivanje značaja socijaldemokratske politike, tako da treba početi izgradnju nove vizije i raspravom o samom konceptu ekonomskog rasta. Nobelovci Amartija Sen (*Amartya Sen*) i Džozef Stiglic (*Joseph Stiglitz*) ukazuju na ograničenja koncepta BNP, tj. bruto nacionalnog proizvoda kao indikatora ne samo ekonomskih performanci, već i „socijalnog progresa“ takođe (Stiglitz, 2008). Oni tvrde da BND nije dobra mera za „blagostanje ljudi“. Merenje ekonomskih rezultata i produktivnosti je jedna stvar, a merenje kvaliteta života sasvim druga (Hasan i Derbyshire, 2010). Kako naglašava Jusuf Isik (*Yusuf Isik*), u traganju za alternativnim konceptom rasta, BNP treba da ostane ključno merilo, ali i da uključi druge kriterijume kao što su održivost, socijalni progres i pravičnost, inkluziju, kao i koncept „ljudskog blagostanja“ (Isik, 2010). Prema Petri Pinzler, novije studije jasno pokazuju da više materijalnog bogatstva ne vodi automatski ka više zadovoljnim društvima. Britanci su ohrabreni istraživanjima fokusiranim na sreću građana, kao i istraživanjima koja naglašavaju blagostanje, distribuciju, prirodnu okolinu i ekonomska pitanja (Pinzler, 2010). To dovodi i do druge teze da ključ nije samo „koliko ekonomskog rasta“, već „šta treba da raste“. Ukratko, da li upotreba fosilnih goriva treba da raste ili opada i šta znači, primera radi, „zeleni ekonomski rast“? Štagod da ograničava

klimatske promene, treba dopustiti da raste, a posebno kada su u pitanju dugoročni i održivi procesi. Slično važi i za ekonomski rast koji unapređuje ili ugrožava kvalitet života ljudi. Manje brinuti da li je ekonomski rast veći za jedan ili dva procenta, već da li je neophodan, bezopasan ili štetan (*Eppler, 2010*).

BUMERANG GLOBALIZACIJE

Reforma kapitalizma više ne može biti nacionalni ili regionalni projekat. Dosadašnja faza globalizacije u smislu transfera kapitala i tehnologije ili tokova trgovine iz jednog šireg središta ka zemljama u razvoju privodi se kraju. Ne samo da se pojavljuju novi akteri na globalnoj sceni, već neočekivano globalizacija pokazuje svoje Janusovo lice i u samom jezgru iz koga je potekla i lojalno mu služila.

Tako dolazimo do jedne ključne teme zbog koje evropski socijalisti ne mogu da se jasno opredele. U pitanju je globalizacija – dakle, da li da joj se suprostave, da je vide kao neutralnu ili kako da pristupe ekonomskom takmičenju među evropskim zemljama, a posebno na globalnom planu i naročito sa novim agresivnim ekonomijama (Kina, Indija, Brazil). To je tema pred kojom su socijaldemokrati gotovo paralizovani, a njihovi manifesti i najave programa mlaki. Ne mogu da prihvate da bi fabrike u Evropi mogle stati i radnici masovno otpušteni, niti da se obavežu da će zaustaviti i/ili preobraziti u novi podsticajni okvir proces globalizacije (*Economist, 12 Nov 2008*). Da pojednostavimo: evropske socijaldemokrate su zbunjene pred temom kako da se zaštititi zaposlenost. Drugim rečima, ekonomski rast Kine (Indije, Brazila) se kao bumerang vraća Americi i Evropi. Globalizacija se otela i novi akteri polažu pravo da je usmeravaju i formulišu obrasce ponašanja.

EVROPSKA I GLOBALNA VIZIJA

Globalno proizvedeni problemi mogu se rešavati samo globalno. Očito je da su ključni ekonomski tokovi izvan kontrole bilo koje suverene vlade, kao i da se pojavljuju novi i nedržavni akteri, kao što su multinacionalne kompanije, izvoznici energije, terorističke grupe, moćni mediji. Dakle, globalnoj moći multinacionalnih kompanija i finansijskog i drugih sektora može se parirati samo izgradnjom političke protivteže koja se zasniva na globalnim institucijama, regulaciji i demokratskoj kontroli.

PROMIŠLJATI I DELOVATI GLOBALNO

Po Martinu Šouu (*Show*), socijalna demokratija je bila i ostala evropski pokret, ali unutar nacionalnih država. Tek krajem dvadesetog veka njena specifična uloga postaje to da demonstrira kako ekonomsko i socijalno

blagostanje može da bude internacionalizovano kao deo procesa evropske integracije. Zato, ako socijalna demokratija hoće da postane stvarno globalni akter, ona mora ne samo da uvažava i interese većine u drugim delovima sveta, već i da mobilizuje njihovu podršku. Iz te perspektive proizilaze i dve ključne uloge:

1. Socijaldemokratija mora postati najkonzistentniji zagovornik „demokratske agende“, koja uključuje najmanje tri dimenzije:
 - a. održavanje i širenje demokratskih institucija i ljudskih prava u svim regionima sveta;
 - b. radikalne i ambiciozne mere za redukovanje i nadzor oružanih sukoba, koji su glavna opasnost za demokratiju u svetskim razmerama;
 - c. razvoj legitimnih globalnih institucija (političkih, administrativnih, vojnih), povećavajući njima reprezentativnost planetarne zajednice i kapacitete za zaštitu žrtava agresije i nasilja.
2. Socijalna demokratija se mora zalagati za prepoznatljivu „socijalnu agendu“ u okvirima globalne demokratije. To mora da uključi razvijanje okvira za globalne politike za suočavanje sa dubokim strukturalnim podelama:
 - a. eliminisanje najdrastičnijih oblika siromaštva u okvirima precizno utvrđenih rokova;
 - b. institucionalizovanje globalnog okvira socijalne zaštite (ne samo bilateralnu pomoć);
 - c. institucionalizovanje globalnog okvira za mobilnost radne snage, utemeljenjem i jačanjem prava migranata;
 - d. razvijanje globalnih režima zaštite prirode (a posebno zaštite ugroženih grupa u prirodnim katastrofama), (*Show, 2002*).

To je, naravno, veliki izazov za socijaldemokratiju jer je prevashodno fokusirana na nacionalne i evropske okvire i time ograničena da demonstrira istorijsku imaginaciju za radikalne promene svetske situacije danas. Dakle, da ponudi okvir za to da se globalizam shvati kao naša zajednička situacija, koja uključuje i drastične razlike između Zapada i drugih, bogatih i siromašnih, onih koji žive u bezbednosti ili bez nje, demokratskih i onih društava koja tek započinju demokratizaciju. I zato, samo kada napusti udobni kutak evropske politike, socijaldemokratija može postati istinski globalna i samo tako promišljati svoju veoma drugačiju ulogu u veoma različitom svetu.

GLOBALNA SOCIJALDEMOKRATIJA?

Time stižemo i na novu temu i novu grupaciju koja sebe naziva *Globalna socijalna demokratija* (GSD). Ona se tek polako institucionalizuje i

diskretno prožima i integriše sa evropskim socijaldemokratama. Još uvek ih od njih razdvaja glavni fokus ali i polje delovanja. GSD zagovaraju ljudi kao sto su Stiglic, Dž. Saks (Sachs), Dejvid Held, Pol Krugman, fondacija Fridrih Ebert ili „tink-tankovi“ kao sto su britanski Oksfam (*Oxfam*) ili *Project Syndicate*. GSD je fokusiran na svet u celini, a posebno na mogućnost upravljanja globalizacijom, a naročito na to da zemlje trećeg sveta budu uključene u dobrobiti globalizacije. Neki već najavljuju da nas očekuje „socijalna demokratizacija globalizacije“.

- GSD je pak proaktivan, nudi svoje ideje i polazi od sledećih premisa:
- da ekonomski rast i pravednost mogu biti u konfliktu;
 - liberalizacija trgovine verovatno nije dugoročno na dobrobit svih, odnosno većine;
 - zalažu se za temeljne promene globalnih institucija i pravila (STO, MMF, *Trade Related Intellectual Property Agreement*)
 - za njih je globalizacija neophodna i temeljno prihvatljiva, i ako dobra uprava donosi koristi svima; sebe vide kao spasioce globalizacije od neoliberalizma;
 - potrebne su globalne inicijative koje vode socijalnoj integraciji sveta, smanjivanju nejednakosti (oprost dugova; povećanje službene pomoći zemljama u razvoju na 0,7% BNP, podržavanje Milenijumskih ciljeva UN).

Globalna kriza dovodi do njihove aktivizacije na globalnom planu. Na sastanku u Beču 3. 11. 2008. Komisija Socijalističke internacionale, dakle i socijaldemokrate, uspostavlja Prezidijum Socijalističke internacionale i predlaže stvaranje nekoliko međunarodnih fondova i institucija. Džozef Stiglic je autor „Principa socijaldemokratije za stvaranje nove finansijske arhitekture“ (*Stiglitz, 2008*). Ujedinjene nacije, Međunarodna organizacija rada, Fridrih Ebert fondacija, kao i evropski socijalisti pozitivno reaguju na njihove ideje, uključuju ih u svoje forume i intenzivno se konsultuju.

VARVARI PRED VRATIMA

U kontekstu mogućeg preusmeravanja globalizacije, zanimljiva su i podsticajna zapažanja i sugestije Paskala Lemija (*Pascal Lamy*), generalnog direktora Svetske trgovinske organizacije. Kada su u pitanju antropološki temelji kapitalizma, po Lemiju, dolazi vreme da se ovi temeljno preispitaju sa pojavom na lokalnoj ili internacionalnoj sceni populacija koje nisu Zapadnog porekla. Duga zapadna filozofska *genetička sekvenc*a koja vodi od separacije tela i duše do neprekinutog sukoba između individua sa neograničenim apetitima, a koja je dovela do ekonomske teorije o samo-regulaciji, sada je proizvela drugačiju verziju nevidljive ruke. Različite

filozofije se pojavljuju u drugim delovima sveta, a koje se ne grade na kapitalističkom antropološkom kodu po kome je „čovjek čoveku vuk“. Ukratko, novi i temeljni konceptualni okvir mora uključiti mislioce i profesionalce daleko izvan kruga zapadnih „tink-tankova“ i seminara. U kontekstu naše teme, Lemi sugerije da Evropska partija socijalista mora, kao svoj prioritet, da započne stvaranje zajedničkog političkog fronta sa Kongresnom partijom Indije, Radničkom partijom Brazila i Komunističkom partijom Kine. „Naš zadatak je da gradimo novi politički prostor u svetu koji će morati da se *devesternizuje* i da se izloži projektima drugih naroda, drugih civilizacija, drugim senzitivitetima“, (*Lamy, 2010*).

GLOBALNA VIZIJA, EU PROGRAM

Gotovo sve inicijative i svi tekstovi u panevropskoj debati vide budućnost socijaldemokratije, pre svega, u okvirima EU. Mnogi, međutim, vide EU prevashodno kao ekonomski projekat usmeren ka tržišnoj kompetitivnosti na globalnom planu, u ključu neoliberalizma. Time ograničava prostor za socijaldemokratsku agendu ne samo u okvirima Unije, već i na nacionalnom planu. Istovremeno, u debati mnogi misle da EU nema prave „socijalne agende“ niti većih nadležnosti ili instrumenata za njeno sprovođenje. Time su ponajviše ugrožene socijaldemokrate jer su supstancijalno ograničene u svojoj ključnoj agendi: redistribucija, uloga države, socijalna kohezija. Zato je i vidljiva indiferentnost prema EU politikama ili čak i kritička distanca (Francuska, Austrija). Tek pojavom globalne krize iz 2008. i nakon saznanja da se globalizacija kao bumerang vraća Evropi, socijaldemokrate polako prevladavaju svoju ambivalentnost prema EU. Brzo se pretvaraju u ključne zagovornike prerastanja EU u pravu federaciju unutar koje bi nacionalne partije prerasle u evropske i borile se za hegemoniju.

U tom kontekstu, veoma je relevantan nacrt „Osnovnog programa za Partiju evropskih socijalista“, koji iz nemačke perspektive, tj. pozicije Socijaldemokratske partije Nemačke predlaže jedan pro EU i ujedno federalistički pristup. Ovaj pristup se fokusira na dalju evropeizaciju, suočavanje sa globalizacijom, kao i obnovu socijaldemokratije u evropskim okvirima (*Hacker and Maass, 2010*). Polazi se od stava da Evropa predstavlja oblik državnosti u transformaciji u kojoj se nove forme međudržavnih, kosmopolitskih i društvenih akcija iniciraju i odvijaju. Stoga se i nova socijaldemokratska platforma mora graditi na sledećim temeljima.

- demokratska zajednica vrednosti (sloboda, jednakost, pravda, održivost, solidarnost; politička participacija);
- evropska federalna država (demokratski konstituisana federacija, vlada zasnovana na parlamentarnoj odgovornosti i evropskom ustavu, podeli nadležnosti između Unije i članica);

- dalja ekonomska integracija: regulisana kompetitivnost u odnosu na najniže poreske stope, plate i indirektno troškove radne snage, kao i minimalne standarde u mnogim oblastima; uz to, socijalno ujednačavanje je važan cilj, politika plata putem institucionalizacije socijalnog partnerstva;
- ekološka održivost : EU kao internacionalni lider u suočavanju sa klimatskim promenama; zajedničke kvantitativne kvote (emisije gasa, energetska efikasnost, obnovljiva energija; razvoj koncepta novog „socijalnog“ rasta; razvoj bazične ekološke industrije);
- jačanje socijalne dimenzije: 1) Evropska socijalna unija (*European Social Union*) jednako važna kao ekonomska i monetarna unija (standardizacija sistema socijalne sigurnosti), 2) Evropa otvorena ka svetu (koordinisanje imigracija i socijalna integracija migranata);
- stvaranje socijaldemokratske evropske konvencije (kao platforma socijaldemokrata za dijalog i zagovaranje njihove zajedničke agende).

DRŽAVA KAO AKTER

Po mišljenju Šeri Berman (*Sheri Berman*), građani više ne prepoznaju socijaldemokratiju kao posebnu ideologiju. Vide je kao razvodnjenu verziju socijalizma ili proširenu varijantu neoliberalizma. Tako ne uspevaju da razumeju šta je njeno intelektualno i ideološko jezgro. A to je, pre svega, primat politike u odnosu na tržište i ekonomiju. Drugo, to je uloga države kao „šampiona“ građana, a ne neke posebne klase (*Berman, 2009*). Dakle, baština socijaldemokratije je da državu vidi kao neutralnu i natkласnu i tako ključnu agenciju i instrument reformi. Socijaldemokrati su svesni, naravno, da njihov zadatak nije da promovišu ili projektuju državu kao takvu, već da osiguraju da će država raditi u opštem interesu, a ne kao podrška nekim specifičnim (elitnim) interesnim grupama. Tako ulogu države vide kao ključnog pružaoca i garanta javnih usluga, ali i instancu koja podržava egalitarne vrednosti socijaldemokratije. Svesni su i opasnosti ovakvog pristupa o ulozi države. Albert Heršman (*Hirschman*) je već poodavno ukazao na to da je najbolji način da se zadobije podrška za kolektivnu akciju u javnom interesu da se naglasi da državna intervencija može imati nenameravane posledice i da, drugim rečima, treba definisati granice državne moći. U skladu sa Kinsovim tezama, socijaldemokratija ne treba da gradi veliku i skupu već sposobnu i stratešku državu koja može usmeravati i intervenisati u sve složenijim mrežama i institucijama globalizovane ekonomije i društva.

Socijalna demokratija je jedini politički blok koji zagovara primarnu ulogu države, ali je zanimljivo da nema razvijene teorije o državi i njenoj ulozi u vezi sa tržištem, javnim sektorom, kao ni obećavajućeg okvira za

součavanja sa immanentnim trendom širenja državne administracije i njenih mreža službi, a time i stalnog porasta javnih troškova. I zato je iznenadujuće da pokrenuta debata o budućnosti socijaldemokratiji nije temeljno pristupila ovoj temi. Debata je ograničena na normativni pristup, tj. zalaganja za ključnu ulogu države i javnog sektora, kao i identifikovanje tema i problema na koje javna intervencija treba da se fokusira.

Erik Liu i Nik Hanauer u svom tekstu *The 'more what, less how' government* pokušavaju da problematizuju ovu temu, a potom normativno sugerišu drugačiji model. Ukratko, svesni su trenda skleroze efikasnosti i širenja administracije, a time i gušenja motivacije, inicijativa i projekata građana i civilnih aktera. Zato, u skladu sa svojom formulom u naslovu teksta, predlažu sledeći model: ključna uloga države u formulisanju nacionalnih ciljeva i namera, ali znatno reducirana uloga u njihovoj implementaciji. Dakle, postavljanje ciljeva i strategija, ali i pomaganje građanima u gradnji njihovih kapaciteta, kao i u građenju poverenja koje ohrabruje saradnju. I dodatno, država mora podržavati konkurenciju među akterima, ali i da spreči koncentraciju bogatstva i moći, posebno kada nisu zasluženi i kada teže samoreprodukciji. Druga i reducirana funkcija države u implementaciji se sažima u formulu *radically reallocate*, tj. da delegira implementaciju na niže organe vlasti, privatni i neprofitni sektor, kao i na različite građanske inicijative. Sve to mora biti praćeno transparentnošću, jasnim kriterijumima, standardima i procedurama, kao i odgovornošću (Liu and Hanauer, 2011).

U svom nedavnom „Specijalnom izveštaju o budućnosti države“, *The Economist* je mnogo skeptičniji u vezi sa mogućim zaustavljanjem širenja države, odnosno brzorastućih javnih troškova. Umesto normativnog pozicioniranja u vezi sa budućnošću države, ovaj list vrši analizu uloge države u Kaliforniji, Singapuru i Kini. Zaključuje da će ova tema dominirati u ovoj dekadi, kao i da će kratkoročno teško biti zaustaviti rast troškova i regulacije, ali da se „Levijatan“ može učiniti efikasnijim. Ukazuje se da se zemlje razlikuju u kvalitetu i efikasnosti svojih administracija (Švedska i Singapur na vrhu, Kina i Kalifornija znatno zaostaju), kao i da razni eksperimenti čine uštede i donose efikasnost. Generalno, dobra centralna administracija i njene službe su ključni činioци za ukupni ekonomski uspeh nekih zemalja (Švedska, Singapur); kreiranje dobrog poslovnog ambijenta i „pravne države“ su glavni doprinosi države. I na kraju, delegiranje odgovornosti na niže organe u domenu implementacije, odnosno preusmeravanje ka privatnom i neprofitnom sektoru su put kojim treba ići (*The Economist, March 19, 2011*). Očito je da pred socijaldemokratijom stoje ozbiljni izazovi da kreira sistematsku i kredibilnu paradigmu o ulozu države i to ne samo u odnosu na tržište i nacionalne okvire, već i u kontekstu evropske integracije, a posebno globalizacije.

POVRATAK JEDNAKOSTI?

Nakon mnogo godina, ideja jednakosti vraća se u evropski javni diskurs. U poslednjih trideset godina svako iniciranje razgovora o jednakosti bilo bi delegetimisano kao marksizam ili nostalgija za socijalizmom. Zato se kao prvi zadatak vidi obnova legitimnosti same teme. To podrazumeva i napor da se debata o jednakosti izvede iz *geta levice* i unese u glavni tok javne rasprave. To takođe implicira evaluaciju distributivnih i redistributivnih politika čiji su eksplicitni ciljevi da stvore preventivu reprodukciji ekstremnih nejednakosti. Nakon toga treba preispitati različite forme intervencionizma, tj. programe redistribucije koji se tiču poreske politike, programa socijalne inkluzije i kohezije, kolektivnih ugovora. U tom kontekstu, postoje i zalaganja da se fokus usmeri na primarnu distribuciju, a programi redistribucije postanu sekundarni instrument (*Hillebrandt, 2011*). Primarna distribucija tiče se direktnog suočavanja „kapitala“ i „rada“, uz posredovanje države, koji putem „socijalnog dijaloga“ odlučuju o nivoima plata i prihoda.

Povratku jednakosti kao teme u centar javne debate neočekivano i snažno doprinela je jedna knjiga. To je *The Spirit Level: Why Greater Equality Makes Societies Stronger* - Ričarda Vilkinsona (*Richard Wilkinson*) i Kejt Piket (*Kate Pickett*), koja se pojavila u martu 2009. Brzo je izazvala veliki interes i burna reagovanja. Socijaldemokrati i druga levica su je odmah prihvatili kao snažnu podršku svojoj kritici neoliberalizma, ali i kao utemeljenje za gradnju nove platforme. Desnica i konzervativci su knjigu izložili žestokoj kritici. Da je knjiga izazvala izuzetnu i globalnu pažnju, svedoči i informacija da su tokom 2009. i 2010. autori održali 350 predavanja širom sveta povodom svoje knjige.

Zašto je ova komparativna studija, koja se zasniva na analizi stotine i stotine autorskih tekstova i izveštaja, izazvala salve odobravanja, ali i žestokih kritika?

Polazeći od deset zdravstveno-socijalnih indikatora, ključni nalaz *The Spirit Level-a* je da su egalitarnija društva fizički i mentalno zdravija, da imaju niže stope ubistava, manju upotrebu droga, niže stope rađanja maloletnih majki, bolje rezultate u takmičenjima u matematici i kulturi, više standarde u blagostanju dece, manje zlostavljanja u školama, niže stope ekstremne gojaznosti, kao i manju zatvorsku populaciju. I dodatno, egalitarnija društva takođe su kohezivnija, solidarnija, a uzajamno poverenje je izraženije.

Njihova druga i izuzetno važna, ali i provokativna teza je da su egalitarna društva bolja za sve građane, uključujući i većinu privilegovanih članova. Kada se upoređuju grupe ljudi *iste klase* iz različitih zemalja, dakle, istog nivoa prihoda ili obrazovanja, autori navode da oni iz egalitarnijih

društava žive bolje. Dakle, kvalitet života biće bolji i za siromašne, kao i za imućne referentne grupe ako žive u egalitarnijem društvu. Autori to objašnjavaju delovanjem naprednih socijalnih politika, koje se u jednom dužem periodu usmeravaju ne samo na neke specifične populacione grupe, već načelno na sve građane. I na kraju, međunarodna evidencija potvrđuje da građani manje veruju svojim vladama u društvima koja su više nejednaka. Velike društvene nejednakosti su uvek pretnja demokratiji i stabilnosti, zaključuju autori.

Ukratko, SAD, Velika Britanija i njene bivše kolonije, ali i Portugallija, su zemlje velikih nejednakosti, ali i negativnih pokazatelja kada su u pitanju pomenuti sociozdravstveni indikatori. Na drugoj strani su skandinavske zemlje i Japan, kako u kontekstu egalitarnosti prihoda, tako i dobrih socioekonomskih pokazatelja. Teza je, dakle, autora da je (ne) jednakost prihoda unutar društava taj aktivni faktor koji utiče na stvaranje važnih socioekonomskih problema. Teorijsko objašnjenje uzročnih veza nejednakosti i socijalnih problema, međutim, veoma je inovativno, ali i predmet žestoke kritike. Autori, naime, tumače da nejednakost nameće ljudima da se fokusiraju na socijalni status i vlastitu poziciju u društvenoj hijerarhiji izgleda i prestiža. Takva opsednutost, sa svoje strane, stvara strah, nepoverenje i socijalnu izolaciju koja podiže nivo psihološkog stresa. A stres, kao što je poznato, ima svoju cenu. Stres slabi imuni sistem i tera ljude u loša kompenzacijska ponašanja, kao što su preterivanja u jelu ili agresivnost prema drugima. Ukratko, autori tvrde da je neuroendokrini stres ključ, provociran percepcijom da drugi uživaju viši status od nas, time urušavajući vlastito samopoštovanje. Strepnja u vezi sa statusom i doživljaj nepravde nagrizaju ljude i čine da se nejednakost duboko uvlači pod svačiju kožu... Uprkos mana na koje razložno ukazuju komentatori, knjiga ostaje ambiciozni, sistematski i inovativno remek-delo koje temu jednakosti vraća u javni diskurs na velika vrata.

SREDNJA KLASA KAO KLJUČ

Tako dolazimo i do jedne zanemarene teme, a to je važnost srednje klase za socijaldemokratiju. Bivši lider Holandske radničke partije – Vauter Bos (*Wouter Bos*) upozorava da je ključni problem ESD nerazumevanje uloge i značenja srednje klase. Iz toga proizilaze i problemi između elita i masa, kao i stvaranje snažnih i pobedničkih koalicija. Došlo je, međutim, do velikih promena u socijalnoj strukturi, ali i u samoj srednjoj klasi. Vauter Bos tvrdi da obično zaboravljamo da se danas većinski deo moderne radničke klase pretače u srednju klasu. Iz toga proizilazi da oni jednostavno i bukvalno mogu mnogo toga da izgube. Nastavljamo da razmi-

šljamo o radničkoj klasi kao o onima koji nemaju ništa (*have-nots*), koji imaju velika očekivanja od državne intervencije, ali tokom vremena oni su postali oni *koji imaju* (*haves*), tako da počinju da brinu i o svemu što mogu da izgube. Treće, nama se dopada da verujemo da svako razume pravičnost demonstriranjem solidarnosti. Ali bivša radnička klasa i nova srednja klasa smatraju da su oni na strani onih koji u procesu solidarnosti plaćaju a ne dobijaju, i stoga postaju veoma frustrirani... I oni nastavljaju da budu još kritičniji, pa se ustežu da pokažu solidarnost sa svojim sugrađanima, pogotovo kada se ovi sve više razlikuju po svojoj kulturi ili religioznoj i etničkoj osnovi. Čvrto, skloni smo da verujemo da svako razume elementarnu pravičnost kada se radi o kriterijumima za dobijanje novčanih transfera. Ali srednja klasa to doživljava kao da će morati sve više da plaća danas ili u budućnosti i to joj se ne sviđa. Peto, obično se misli da srednja klasa ne mari da li se javni fondovi domaćinski koriste, ali to je pogrešno. Oni znaju da je dobro upravljanje vlastitim sredstima njih dovelo do statusa srednje klase i zato očekuju da će država, koristeći njihova sredstva ubrana porezom, uraditi isto (Bos, 2010).

Privatizacija države blagostanja, tj. glavnih programa socijalne politike nakon 1980, ukazala je i na još jednu dimenziju važnosti srednje klase za socijaldemokratsku agendu. Ubrzana privatizacija penzionih sistema, zdravstva, obrazovanja i raznih socijalnih usluga pretvara krug korisnika u kategoriju potrošača, a time implicitno i srednju klasu lišava nekih važnih javnih uloga. Srednja klasa je, naime, jaka „lobi“ grupa, ali i natproporcionalno zastupljena u administraciji, izvršnoj vlasti i javnim službama, a kada je reč o akademskim, profesionalnim i medijskim krugovima, njena dominacija je potpuna. Dok su programi države blagostanja javni i univerzalni, srednja klasa ima vitalni interes, ali i realnu moć da ih podržava, širi i unapređuje. Besplatne ili jeftine usluge u obrazovanju, zdravstvu i drugim sektorima direktno uvećavaju standard, nude stabilnost, sigurnost i predvidljivost upravo srednjoj klasi. Time srednja klasa prerasta u ključni stub koji podržava kvalitet i održivost javnih programa. Privatizovani programi socijalne politike usmeravaju se na srednju klasu i ova postaje njihov ključni korisnik. Time srednja klasa postaje grupa od posebnog uticaja u pregovorima sa privatnim sektorom, ali javni sektor ostaje bez ključnog potpornog stuba i lagano se pretvara u servis za građane drugog reda, dakle za one koji su bez kapaciteta da efektivno zaštite i/ili razvijaju ove programe. Toga su postali svesni lideri socijaldemokratije i rigorozno se zalažu za obnovu javnih programa, njihovu univerzalnost i kvalitet. I zato Wauter Bos naglašava da socijaldemokrate moraju da prodube razumevanje i probleme srednje klase i videti može li se graditi novi profil na tome.

IDEJA „DOBROG DRUŠTVA“

Implicitno ili eksplicitno, deklarativno ili prećutno svaki program, širi projekat ili javna akcija gradi se na nekakvoj predstavi o *dobrom društvu*. Obrisu ili odrednicu o dobrom društvu utvrđuju specifičnu konfiguraciju osnovnih društvenih vrednosti, njihovu hijerarhiju, ali i skup pretpostavki, smernica, normi i standarda kao okvira orijentacije u ostvarivanju individualnih i kolektivnih ciljeva i uloga. Ukratko, debata o *dobrom društvu* je traganje socijaldemokratije za vizijom društva koja u sebi objedinjuje, moralno utemeljuje, nudi smernice za ostvarivanje ciljeva, ali i daje okvire orijentacije za kolektivnu i individualnu akciju.

Nije slučajno da rasprava o obnovi i budućnosti evropske socijaldemokratije započinje krajem 2009. programskim dokumentom nazvanim *Building the Good Society* (BGS) čiji su autori Jon Krudas (*Jon Crudas*) i Andrea Nalis (*Nahles*). BGS formuliše i sugerije normativnu matricu za novu strategiju evropske socijalne demokratije koja treba da integriše, daje okvir orijentacije, nudi strateški izbor tema i pravce delovanja, kao i da mobiliše za dalju raspravu, ali i delovanje. Zapčinje jednostavnim stavom da je to nacrt vizije o progresu koji se bazira na ideji pravde (čiji je moralni temelj jednakost), održivosti i konceptu sigurnosti – dakle zamisli *dobrog društva* slobodnog od siromaštva, zasnovana na egalitarnoj ekonomiji i koja gradi sigurniju, „zelenu“ i pravedniju budućnost.

Evo i preliminarnih, ali ključnih teza koje treba da posluže za građenje koncepta „dobrog društva“:

- obnavljanje ideje o primatu politike i time odbijanje da se sfera politike podredi ekonomskim interesima;
- preobražavanje odnosa države i individua kroz demokratsko partnerstvo;
- stvaranje demokratske države koja je odgovorna i transparentnija, uz jačanje demokratskih institucija na svim nivoima, uključujući ekonomiju;
- proširenje i odbrana individualnih građanskih sloboda;
- ponovno naglašavanje značaja javnog dobra, kao što je obrazovanje, zdravstvo, transferi i usluge socijalne politike u odnosu na tržišne kriterijume;
- redistribucija rizika, bogatstva i društvene moći koji se vezuju za klasu, rasu (!) i rod u cilju stvaranja egalitarnijeg društva;
- priznavanje i poštovanje razlika među rasama, religijama i kulturama;
- stavljanje potreba ljudi i naše planete iznad profita.

Za većinu u debati ova skica je poziv za intelektualnu obnovu socijaldemokratije koja je sama sebe svojim pragmatizmom dovela do zatvorenog kruga. Suočavanje sa globalnim kapitalizmom traži, pre svega, ogromni utopijski potencijal. To je poziv za budućnost koja, prema Dženi Anderson (*Jenny Andersson*), ne sme da bude spašavanje sistema, već „stvaranje prostora da se bude“ (*Andersson, 2009*). Po Zigmuntu Baumanu, za to su neophodna dva uslova. Prvi je snažno osećanje da se ovaj svet urušava i da ga treba popravljati. Drugi je pouzdanje da postoje ljudski kapaciteti za takav zadatak. Dakle, uverenje da „mi to možemo“.

KAKVA PLATFORMA I KAKO DO NJE

Izgradnja zajedničke platforme, tj. okvira orijentacije koji artikuliše osnovnu matricu, koji nudi odgovore, postavlja konfiguraciju i hijerarhiju ciljeva, operacionalizuje strategije, taktike i instrumente, i daje smer delovanja, dug je i neizvestan poduhvat. I kada poodmakne kao proces, biće uvek nepotpun i nesavršen i stalni predmet osporavanja ili prerade. No i tako nesavršen, ako je u matrici inovativan, kvalitetan i ubedljiv, postaje konceptualni i mobilizacioni okvir za promišljanje i delovanje.

POVRATAK KINSA?

U debati se uverava da je Kinsova bazična formula da je balansirani i održivi rast ostvariv dugoročno, ali samo uz odgovarajući porast prihoda građana, tj. kupovne moći, i dalje je relevantna. Ovoga puta, međutim, to se mora činiti na globalnom, ali i regionalnom planu (EU, na primer). On je s pravom upozorio da ekonomski rast, vođen samo logikom nacionalnih interesa pojedinih zemalja, vodi u obični merkantilizam, tj. prebacuje teret razmene i nezaposlenosti na slabije partnere. Dakle, to podrazumeva da su potrebne nova međunarodna finansijska arhitektura, nove institucije i nova paradigma upravljanja globalizacijom. I konačno, Kins je odlučan u tome da je neophodna specifična demokratska kontrola dugoročnog ciklusa investiranja; demokratske institucije moraju biti jasni filteri za ključne investicije u javnu infrastrukturu, vitalne delatnosti, energiju, zdravlje, obrazovanje i slično.

IT IS ALSO CULTURE, STUPID.

Dugo se unutar socijaldemokratije verovalo da su kulturne tenzije i konflikti samo simptomi ili refleksija duboko ukorenjenih socijalno ekonomskih problema i nepravdi. Ako razrešavamo socioekonomske probleme na pravi način, odgovori na kulturne probleme sami se nameću. Ovakav pristup nije nikada, međutim, uspevao da objasni veze kulture,

morala, identiteta i ponašanja glasača. Kulturne i moralne vrednosti, kao i aspiracije i socioekonomska sigurnost, očito su podjednako važni, pa polako dolazi i do pomeranja ove teme u središte debate. Tako je nedavno *Policy Network* organizovala seminar sa simptomatičnim naslovom: *IT'S ALSO CULTURE, STUPID: The Cultural Challenges to Social Democracy*. Nekoliko teza iz agende za seminar ilustruju važnost i delikatnost socijalno-kulturne situacije u Evropi.

Strukturalne promene i promene vrednosti u poslednjim dekadama stvorile su nove izgleda ali i rizike koje su ljudi nejednako sposobni da kontrolišu ili pretaču u dobrobiti. Društva su postala mnogo sekularnija, heterogena, individualistička i postmaterijalistička. Ovi trendovi su prouzrokovali dramatične promene u posleratnim tradicijama i institucijama i proizvele su *dobitnike* i *gubitnike*, a to se manifestuje u prestrojavanju unutar levice između kosmopolitskog i komunitarnog pogleda na svet, odnosno u jazu između onih koji podržavaju globalizaciju i onih koji joj se suprotstavljaju, a okvir orijentacije vide u vlastitoj zajednici. Populizam preteći raste u Evropi. I levi i desni populisti zauzimaju tradicionalni prostor socijaldemokratije i eksploatišu strah, nezadovoljstva, antielitne i antimigrantske sentimente. Socijalna kohezija je, takođe, podrivena kao rezultat dubokih socijalnih i ekonomskih promena u Evropi. Novi multikulturalizam (*diversity*), oličen u fokusu na *identitet* (etnički, verski, grupno-specifični) koji je uspeo da prevlada tradicionalni jaz između levice i desnice (klasna solidarnost), ozbiljno polarizuje politički prostor i predstavlja stvarnu pretnju socijaldemokratiji. Kako to slikovito reče Denis Makšejn (*Dennis McShane*): „U prošlosti je levica raspravljala o budućnosti. Danas nam je tema identitet“. Socijaldemokrate počinju da kritički promišljaju ovaj trend, ali za sada veoma obazrivo. Njihov internacionalizam, politički liberalizam i kulturološki pluralizam podrazumevaju koncept jednakosti u pristupu raznolikim manjinama. S druge strane, multikulturizam podriva ne samo klasičnu klasnu solidarnost, već otežava i bilo kakvu formulu opšte solidarnosti, opšte mobilizacione platforme, kao i stvaranje zajedničkog „civilizacijskog projekta budućnosti“. Kako se, dakle, suočiti sa antimodernim, antiemancipatorskim obeležjima radikalnih islamista, ali bez da se podhranjuju islamofobične tendencije u društvu, kao i da se ne podrije sloboda izražavanja i sloboda religijskih uverenja.

U upravo objavljenom zborniku sa ovog seminara, *Exploring the Cultural Challenges to Social Democracy* (*Policy Network, 2011*), produbljuju se neke od tema najavljenih u agendi. Tako se smatra da *raznovrsnost*, ako se adekvatno ugradi u ključnu orijentaciju socijaldemokratije, može postati moćna snaga za naša društva. Ali socijaldemokrate moraju prvo da na nov način osnažuju zajedničke veze i temelje zajedničkog života u 21. veku: dakle, traganje za idejama koje povezuju i

integrišu, kao i premošćuju socioekonomske napetosti i nesigurnosti. Drugo, ukazuje se na rastuće napetosti između visoko obrazovane srednje klase i radničke klase u vezi sa glasačkim opredeljenjima. Kosmopolitska srednja klasa se očito *denacionalizuje*, dok nacionalna država ostaje ključ kolektivnog identiteta radništva i pitanje je kako *nacionalno* ponovo uključiti u socijaldemokratsku naraciju. Neki sugerišu da pomeranje fokusa na identitet ne mora biti izraz ličnog nezadovoljstva, već percepcije problema u široj zajednici, tj. pomeranja ka kulturnim i simboličkim domenima (integracija, ferplej, zajednička svrha). Drugim rečima, zalažu se da koncept *raznovrsnosti* (*diversity*) treba manje da ukazuje na razlike među ljudima, već da naglašava da svi ljudi kao građani deluju u javnoj sferi kao jednaki; da stalno ukazuje na zajedničko državljanstvo koje se zasniva na zajedničkoj socijalnoj i kulturnoj realnosti, koje je osnaženo jasnim pravima i obavezama. Promocija prava građana kao individua u odnosu na grupna prava je bolji način da prevaziđemo negativne posledice politike identiteta, kao i da gradimo egalitarnija društva. S druge strane, kao posledica globalizacije, raznoliki i višeslojni identiteti postaju deo permanentnog procesa promena (*D.D. Sten, 2011*).

KA PUTU KOJIM SE JOŠ NIJE IŠLO

Rene Kuperus vidi tri ključne opcije za budućnost ESD.

Prva je jasan izbor da prosvetljena profesionalizovana srednja klasa bude naša najvažnija izborna i partnerska baza. Ona reprezentuje budućnost ekonomije znanja, rastući je segment društva, koncentrisana je u velikim urbanim centrima. Ona je nosilac jednog optimističnog, liberalnog i kosmopolitskog pogleda na internacionalizam, multikulturnu integraciju i evropsku unifikaciju. Takav izbor bi tražio koalicije i čak tesnu saradnju sa drugim liberalno-levim partijama, kao što su „Zeleni“ i socijalni liberali. To bi se ticalo zajedničkog projekta oko modela tržišta radne snage, evropske političke integracije, *zelenih inovacija*, individualne autonomije i stimulisanja vrhunskih talenata. To bi bilo kulturološko nastavljanje „trećeg puta“, ali ovoga puta socijalno-ekonomski orijentisanog. Usputno, ova opcija bi zadobila i podršku feminističkih, migrantskih i drugih grupa.

Druga opcija bi bila izbor onoga što se naziva „socijaldemokratija straha“ (*Tony Judt*). Bila bi usmerena na to da ponovo zadobije podršku tradicionalne, ali i nove fluktuirajuće radničke klase i nove niže srednje klase, kao i onih koji zavise od javnih programa, programa socijalne sigurnosti i socijalne zaštite. Ova opcija bi se borila za zaštitu i sigurnost koju je klasična država blagostanja obezbeđivala. Bila bi ekstremno kritična prema tržištu, posebno prema njegovom ugrađivanju u javni sektor, ali i prema EU, tj. prema njenom tržišnom fundamentalizmu kakav danas postoji. Bila bi okrenuta aktivizmu i više lokalno utemeljenja. Ovakav izbor bi

nametao tešnju saradnju sa populistima na levici. To bi takođe obnovilo čvršću saradnju sa sindikatima.

Treću opciju Rene Kuperus opisuje kao *Hudinijevski akt* (ironična metafora na čuvenog mađioničara Hudinija), kojim se oslobađamo granica uslova u kojima živimo danas i stvaramo široku koaliciju radničke klase i srednje klase, dakle i fluktujućih i nestalnih radnika u sektoru usluga, sa akademski obrazovanim profesionalcima u novoj ekonomiji znanja, kao i sa prosvetljenim preduzetnicima i u sindikate udruženim industrijskim radnicima (Cuperus, 2010).

OBRISI I KONTURE

Ukratko, u pitanju je traganje za programom koji povezuje materijalističke inovacije, ferplej, *pristojan posao*, šanse za socijalno napredovanje, socijalnu i fizičku sigurnost – sa postmaterijalističkom ili kulturuloškom perspektivom o slobodi, održivoj okolini, otvorenosti za svet oko nas, kao i za prihvatanje kulturnih različitosti, ali bez redukovanja na prazni multikulturalizam.

Takav program bi se suprotstavljao centrifugalnim snagama u ekonomiji, kulturi i političkom domenu: rastućim nejednakostima, zaoštrenim kulturnim konfliktima i linijama razdvajanja u vezi s poverenjem i pasivnošću u demokratskom procesu. Ovakav program bi blokirao komercijalizaciju javnog dobra; umesto toga, jačao bi *res publica* unošenjem morala i okvira orijentacije i u privatni i treći sektor. Takođe bi zacrtao agendu skromnosti, samoograničavanja i umerenosti, građenje ekološke, socijalne i kulturne *održivosti* nasuprot hiperpotrošačkoj trci u našim društvima.

Društvene vrednosti su moralna kičma političkog pokreta, postulira Alfred Gasenbauer. Socijaldemokrate ih moraju redefinisati kako bi ih približili savremenom dobu. Naš prioritet i ključne vrednosti su solidarnost, jednakost, demokratija i mir (Gasenbauer, 2009). Slično postulira i Pol Nirap Rasmusen (*Poul Nyrup Rasmussen*), predsednik FES-a, i naglašava da je solidarnost uvek bila usmeravajući princip socijaldemokratske porodice. Socijaldemokratske vrednosti i ideje, nastavlja Rasmusen, su utemeljene i nastaviće da budu utemeljenje na stvaranju kvalitetnih radnih mesta, adaptiranju na ekološke potrebe, istinsku jednakost polova, respektu za državu blagostanja, obavezivanju na temeljnu reformu finansijskog sektora, tako da ovaj služi realnoj ekonomiji (Rasmussen, 2009).

Socijaldemokratija je uvek bila socijalni pokret. Danas se, međutim, suočava sa urušavanjem veza i saradnje sa tradicionalnom bazom ili novim akterima. Transformisanjem vlastite agende, socijaldemokrate moraju da definišu koje su to posebne grupe i organizacije koje oni pokušavaju da

reprezentuju i zagovaraju njihove interese (*Gusenbauer, 2009*). U tom kontekstu, Rasmusen sažima okvire jedne dinamičke i ka akciji orijentisane platforme socijaldemokratije:

- pojačan angažman naših aktivista, kao i naše (izborne) baze;
- vođstvo koje je spremno da podrži vrednosti pokreta, tako što živi u skladu sa njima;
- obnovljen osećaj političke hrabrosti da se definiše politički temeljni okvir;
- koordinisani napori širom kontinenta da se Partija evropskih socijalista uspostavi kao zaista evropska partija (*Rasmussen, 2010*).

UMESTO ZAKLJUČKA

Debata još traje, ali jedan od njenih preliminarnih zaključaka je da i ne treba očekivati „veliku ideju“, tj. nacrt novog civilizacijskog projekta, odnosno paradigmu koja uspešno interpretira svet u kome živimo i daje jasan pravac za promene (*Crabtree, 2010*). I u prošlosti su se velike ideje i veliki projekti stvarali sporo, generacijama, uz nejasne vizije i stavljanjem fokusa na ovu ili onu ideju. Druga i veoma važna teza je da možda ovoga puta i ne treba nuditi gotove recepte i ambiciozne programe koje prave pojedinci ili male grupe. Oni uvek nose opasnost, jer se njima unapred daju okviri razmišljanja i time kanališu i ograničavaju drugi akteri. Drugim rečima, možda ovoga puta smisao debate i predloga treba da bude da probude energije građana, iz čega bi neke ideje i inicijative mogle da zaokupe maštu građana i socijalnih pokreta. ¶

LITERATURA

- Amsterdam Process (2009), *The ideological renewal of European Social Democracy - A new revisionism for the 21st century*, u *Policy Network's The Amsterdam Process* (www.policy-network.net)
- Andersson, Jenny (2009), *Social Democracy without a Future?*, *Social Europe Journal*, 18/12/2009 (www.social-evrope.eu)
- Berman, Sheri (2009), *Sheri Berman - Interview with Policy Network*, 06/11/2009 (www.policy-network.net)
- Birnbaum, Norman (2009), *The European Left and the Crisis of Capitalism* (online)
- Bos, Wouter (2010), *Where We Stand and What Should We Do*, u www.policy-network.net 30/06/2010
- Crabtree, James, *Fabian Review Winter 2009/10, Vol.12 No.4.*

- Crudas, Jon and Nahles (2009), *Building the Good Society: The Project of the Democratic Left*, Compass (www.compassonline.org.uk)
- Cuperus, Rene (2010), *The Three Options for Social Democracy*, u *Social Europe Journal*, 09/09/2010 (online).
- Desai, Meghnad (2009), *Is there a future for social democracy after crisis?*, *Asian Age* (www.asianage.com), 12/11/2009
- Eppler, Erhard (2010), *Dawning of a New Era. On the Need to Construct Social Democracy in Europe*, u *International Politics and Societies*, No.4/2010, pp.23-39 (online www.fes.de/ipg)
- Gilbert, Jeremy (2009), *There is no third way: why social democrats must be anticapitalist*, u *Social Europe Journal* (online)
- Hacker, Bjorn i Gero Maass (2010), *A Fundamental Programme for the PES- A German Perspective on What is Still under Construction, Common Ground and Key Objectives*, Friedrich Ebert Stiftung: International Policy Analysis, Dec 2010 (www.fes.de/ipa/inhalt/pub_monitor_en.php)
- Hasan, Mehdi i Jonathan Derbyshire (2010), *After Growth: The Future of Social Democracy*, *Social Europe Journal* (online), 25/10/2010
- Hildebrandt, Cornelia (2011), *Fragmentation Heiseand Pluralism of Leftist parties in Europe*, Rosa Luxemburg Stiftung (www.rosalux.de)
- Hillebrand, Ernst (2009), *A Society of Empowered Citizens: Outline of a social democratic project for the twenty-first century*, Friedrich Ebert Stiftung: International Policy Analysis, Dec 2009 (www.fes.de/ipa/inhalt/pub_monitor_en.php) .
- Gusenbauer, Alfred (2009), *Renewing Social Democracy- Designing a New Political Vision*, u Stetter,
- Isik, Jusuf (2010), *New Growth Prospects*, *Social Europea Journal* (online), 19/10/2010
- Heise, Arne (2011), *Austerity policies and fiscal consolidation in Europe*, in *Social Europe Journal*, 17 Feb 2011.
- Judt, Tony (2010), *Ill Fares the Land*, Penguin Books
- Lamy, Pascal (2010), *Speech by Pascal Lamy, director-general of the WTO*, Progressive Governance Conference, London February 19, 2010 (www.policy-network.net)
- Liu, Eric and Hanauer, Nick (2011), *The 'More What, Less How' Government*, in *Democracy Journal*, Winter, pp.25-35.
- Maass, Gero, Mross, Carina and Engles, Jan N. (2010), *After the European Elections: Why we need a more European Social Democracy*, in *Social Europe Journal* (online), 8/01/2010
- Maluf, Amin (2009), *Poremećenost sveta*, Beograd, Laguna, st.1

- March, Luke and Mudde, Cas (2005), *What's left of the Radical Left*, in Comparative European Politics, Vol.3, 2005, pp.23-49.
- Michalitsch, Gabriele (2009), *A Good Society and a Good Life*, in Social Europe Journal (online), 21/12/2009
- Pabst, Adrian (2009), *A paradoxical politics: The Great Transformation and the Future of Social Democracy*, (www.policy-network.net)
- Pinzler, Petra (2010), *New Numbers for Progress: Alternative Growth*, in <http://de.indymedia.org> , 20/12/2010
- Policy Network (2011), *It's also culture, stupid! The cultural challenge to social democracy Anti-migration populism, identity and community in an age of insecurity*, Amsterdam Process Seminar-20/21, 2011 January, Berlin (www.policy-network.net)
- Policy Network (2011a), *Exploring the Cultural Challenge to Social Democracy*, www.policy-network.net (March 16, 2011)
- Rasmussen, Poul Nyrup (2009), *A new directions for progressive societies*, u Stetter, Ernst, Duffek i Skrzypek, Ania – NEXT LEFT: *Renewing Social Democracy*, Brussels: Foundation for European Progressive Studies (predgovor) (www.feps-europe.eu)
- Reich, Robert (2011), *Why the coming debate over spending cuts has nothing to do with reviving the economy*, in Social Europe Journal, 14 Feb 2011.
- Rousset, Piere (2005), *The Evolution of the European Radical Left*, in International Viewpoint (online magazin IV 370, Sept)
- Skidelsky, Robert (2011), *Life after Capitalism*, in Social Europe Journal (online), 21/01/2011
- Sten, Dilsa Demirbag (2011), *Social Democracy and the Fall-out from Multicultural Collectivisation, in Exploring the Cultural Challenges to Social Democracy*, Policy Network (online), March 2011.
- Stiglitz, Joseph (2008) (13/10/2008) www.feps-europe.eu
- Wallerstein, Immanuel (2010), *Does Social-Democracy Have a Future?*, u www.iwallerstien.com/does-social-deminocracy-have-a-future/ 01/10/2010
- Wessels, Bernhard (2010), *Is there any truth in thesis of the end of Social Democracy*, FES, International Policy Analysis (www.fes.de/ipa)
- Wilkinson and Pickett (2009), *The Spirit Level: Why Greater Equality Makes Societies Stronger*, Bloomsbary Press.

SUMMARY

WHY IS EUROPEAN SOCIAL DEMOCRACY IN CRISIS:
PAN-EUROPEAN DEBATE, 2009-2011

We are in the third year of the pan-european debate on the future of European Social Democracy (ESD). It is a response to the challenges of the global economic crisis, but also a response to the deep internal crisis within the ESD. While the social democrats were in power in the majority of European countries in the year 2000 (11 of 15 EU members), they are ruling parties in only few peripheral countries in 2011 (4 of 27 EU countries). Although they are still able to attract 20-30% of voters, and with together with their partners are even able to form governments in some countries, their marginalization is a major trend. This is not only because of electoral defeats, but it is due to membership decline, shaken ties with trade unions, lack of an alternative program in a situation when neoliberalism is shaken and political actors have searching for new formulae. In a search of their own identity, new paradigm and attractive program, pan-european debate critically analyze key issues and challenges of our civilization, such as globalization, nature of capitalism and its possible reforms, meaning and importance of the EU, the role of government regarding markets. This debate has brought back into public discourse many important concepts that constitute the idea of 'good society,' such as social values (equality, solidarity, social justice), but also importance of culture, middle class, and social and environmental sustainability.

KEY WORDS: social democracy, globalization, global crisis, Left, equality, middle class, the role of state.